

Istotako je ne more biti o hrvatstvu starokarantanskega plemstva, kosezov. Mal je posvetil ves drugi del svojega opusa mučnim poskusom, da bi dokazal njihovo slovenstvo. Ali kosez prihaja od kosędz, a tako se je v hrvatski tradiciji imenoval eponimni heros enega izmed hrvatskih plemen. Kosez spada torej v vrsto plemenskih imen, kakor Vlah ali Frank. Vlah je bil izprva Roman, potem pastir, Frank najprej član gospodujočega germanskega plemena v Galiji, pozneje vsak tamkajšnji svobodnik. Prav tako pa se je tudi plemensko ime Kosędz sčasoma izpremenilo v stanovski naziv kosez. To se da tajiti, ali ne pobiti.

Toda Mal piše in piše, brez znanja, smisla in pomisleka. Mirno sesa nasprotniku iz peresa besede, ki jih ta nikdar ni napisal; mirno mu pripisuje trditve, argumente in nazore, ki jih nikjer ni zagovarjal; mirno ga dolži falzifikatov, čvrsto se zanašajoč, da usmiljeni bralec itak ne bo primerjal. Popravlјati, objasnjevati, polemizirati, tu nima smisla. Zakaj ako zapišeš danes a, se ti »ugledni slovenski zgodovinar« jutri roga, kako si smel napisati b.

Kdor misli, da je to dostojno, blagor mu! Za one druge historike pa, ki imajo drugačne pojme o dostojanstvu in časti svoje znanosti, samo še kratko pojasnilo:

Teorija o politični in vojaški inferiornosti starih Slovanov ter o hrvatskem plemstvu v Karantaciji je v vseh bistvenih točkah razvita že v moji razpravi v *Mitteilungen des Institutes für österreichische Geschichtsforschung* XXXVI, 1915. V Času 1916 je Mal to teorijo fulminantno ocenil; v Času 1923 se ji je že krvavo rogal.

Med obema člankoma leži Malova kandidatura za stolico na ljubljanski univerzi in moja negativna ocena njegove znanstvene kvalifikacije.

V Zagrebu, 16. VI. 1939.

Ljudmil Hauptmann

DAMIR FEIGEL, OB ŠESTDESETLETNICI GORIŠKEGA HUMORISTA. Naše humoristično slovstvo ni posebno bogato. Alešovec, Milčinski, Murnik, Feigel — pa smo menda pri kraju. Sicer bije v vseh naših večjih duhovih tudi krepka humoristična žila, a le izjemoma, za posebne prilike, in se rada preobrača v grenkobo. Ta četvorica pa se je rodila prav pod zvezdo dobre volje in je vse svoje življenje vztrajno in zavedno sukala pero v njeni službi.

Feiglovo ime se je pojavilo kmalu po obratu stoletja po raznih šaljivih in družinskih listih, v »Ježu«, »Osi«, »Kurentu«, »Domačem prijatelju« in drugod. Precej svojih stvari je objavljaj v goriški »Soči«. L. 1911 je prvič stopil pred širšo javnost s knjigo »Pol litra vipavca« (založila Kleinmayr in Bamberg v Ljubljani). V njej je bilo devetnajst humoresk iz dijaškega, časnikarskega, bohemsko-umetniškega, detektivskega in znanstvenega sveta, ki so občinstvo zabavale, kritiko pa tudi delno nasršile. Glonarjevo giljotino v goriški »Vedi« je pisec mirne duše odvrnil od svojega vratu, ker so tiskarske prilike nujno zahtevale krajšanje recenzije in je amputacija slučajno pripadla — Feiglu.

Med snovanjem novih veselih črtic je vojna odnesla Feigla v begunsko taborišče. Po vrnitvi je odločno spet zgrabil za pero v snovi, ki jo je bila prva knjiga naznačila. Od l. 1920 do l. 1924 so izšle v Gorici in Ljubljani štiri zbirke humoresk, grotesk in šaljivih pravljic. V »Bacilih in bacilkah« ne prevladuje več sam humor, večkrat zsrši iz njih piker podsmeih (»Bacilus eloquentiae«, »Agentitis«, »Žlahtomanija«, »Ljudski glas — božji glas«); slovstveno klikovstvo prešerno šiba komedija »Samum«, ki jo spiše norec, a uspe na odru le zato, ker jo igrajo kot delo priznanega pisatelja. — Enaindvajset črtic »Tik za fronto« (založila Tiskovna zadruga v Ljubljani) potrjuje pristnost humorja, ki ne zanikne niti ob vesoljnih tragedijah, ker se tesno oklepa resničnosti — in ta je zmerom prežeta tudi s ko-

miko. V »Zadnjem vlaku« bolj kakor granate plašijo Feigla — ključi, ki bi mu jih bežeči znanci radi naprtili. »Uradni dan« razodeva skrb gospá za ujete može, raztresene po nevarnih mestih Italije: Asti ogroža treznost, Gorgonzola zakonsko zvestobo itd. »Občni zbor« pevskega društva se vrši ob udeležbi enega člana med srditim obstreljevanjem mesta. Veliki dogodki so projicirani v spakljivo zrcalo neznatnih, a važnih zadevic. — Posledice vojne segajo še v zbirko »Po strani klobuk« (izdala Narodna knjigarna v Gorici). Zbirka aktov »Brez krstnega lista« osvetljuje uradne muhe, ki Dolinarja nočejo poznati, ko prosi za odškodnino, a ga dobro poznajo pri pobiranju davkov. Prevladujejo snovi iz slovstvenega, časnikarskega in malomeščanskega življenja. Pereča sodobna vprašanja zastira pravljíčna tenčica. — Z »Domačimi živalmi« (Zvezna tiskarna in knjigarna v Ljubljani) je vpregel Feigel nepregledno vrsto od parkljarjev do stenic v lahkotno kočijo svoje dovtipnosti in spravil mnoge biološke in paleontološke zadeve na nov tir in v tesno zvezo s smejalnimi mišicami današnjega človeka.

Dotod je Feigel le črtičar. Humorju in dovtipu gódi kratka oblika: zbadljiv napis, prišpičena smešnica, zaostrena anekdota, duhovita črtica, boccaccijska novela. Daljše humoristične pesnitve uspejo rade kot travestije in za humoristične romane je treba Cervantesovega daru. Ta dar se je v Feiglu pojavil nekako pred trinajstimi leti v pol futurističnem, pol nadrealističnem, avanturnem in sintetičnem sodobnem romanu »Pasja dlaka!« Pisec je s pomočjo goriških in kraških Slovencev in Slovenk in nekaj tujcev spojil Evropo in Afriko v zapleteno zgodbo z raziskovalnim potovanjem po prašumah in s prešernimi migljaji na povojne usode naših zapadnih zamejcev. Ker mu ena knjiga ne obseže vsega, kar požene iz domišljije, doda še eno, »Na skrivnostnih tleh«, z istimi in nekaj novimi osebami, ki zabredejo v deželo lahnosti (= protisila težnosti), v čisto nove življenjske pogoje.

Ko se Feigel vrne na domača tla, pride z njim — faraon. Kmalu izide »Faraon v fraku«, vzburi policijo in meščanstvo, nakloni pošteni Hladnici dva moža in razkaže nekaj zanimivih meščanskih tipov. S »Čudežnim očesom« pokuka Feigel neskromno za moralne zavese naših dni in ugotovi, da za popolno odkritost brez vsake hlimbe družba še dolgo ne bo zrela. — V »Breznu« zbija objestne znanstvene šale ob naši srednjeveški zgodovini, izstrelí nekaj puščic v tarčo zgodovinske »nepristranosti« in vzame na muho priimke, ki so po našem zapadu doživljali nenavadne usode. — »Ob obratu stoletja« je zbral nekaj srednje- in visokoškolskih spominov, ki bi smeli biti obilnejši. — Satirični »Kolumb« prehiteva zdravstvene izsledke: med operacijo dobi trgovski potnik možgane in miselnost urednika, ta pa lobanjsko vsebino trgovskega potnika; Feigel riše s prepričevalno podrobnostjo osebne in družabne zadrege obeh operirancev, z obilnimi šalami na račun zdravnikov in na sodobne prilike. — V »Čarovniku brez dovoljenja« se odpirajo nove, za zdaj še utopične možnosti v področju elektrike; težave so le z omejeno domačo okolico, ki take pridobitve krivo ocenjuje. — Domača tla zapusti knjiga »Okoli sveta«, z neslutnimi dogodivščinami in izumi ob petinštiridesetem vzporedniku od polotoka Kríma do azijskih puščav. — Za svojo šestdesetletnico je Feigel s »Supervitalinom« svojo vitalnost stopnjeval v supervitalnost. Če je »Kolumb« zafrkoval operacijske »kozle« in obenem bredel v nove možnosti, je v tej novi povesti nekaj nasmíhanja nad pomlajevanjem Voronova in umetnim srcem Lindberghovim, obenem pa tudi vera v poljubno daljšanje življenja in v oživljanje mrličev; dr. Jereb svoje sredstvo le začasno zaklene, da mu hormone moškosti bolje uravnovesi. Na to ogrodje je napeta zelo realistična slika današnjega mesta in vasi.

Ta bežni očrt priča, da se je Feigel v štiridesetih letih pisateljevanja korenito

razgledal po naši zemlji in dobi in mu je pogled »v časov zmedi« ostal jasen, prost in veder, tako veder, da so mu kritiki radi oporekali v nasprotnem smislu kakor črnogledemu, namrščenemu Cankarju, češ da iztakne povsod preveč šale in veselosti. Vendar ga ni to niti za las premaknilo od lastne smeri, ker je imel podlago za svoje delo — v sebi. Tudi če bi priznali nekatere očitke: da humor ni zmerom pristen, ker klije bolj kakor iz značajev iz zunanjih naključij, da vsi dovtipi niso posrečeni, da včasih prebija hlastanje po duhovitosti, da je karikatura kdaj pretirana in groteska nezmerna — ostane vendar dejstvo, da je pretežna večina oseb, dogodkov in zadev posneta po resničnosti in se Feigel resno trudi, kako bi neverjetni resnici vtisnil pečat verjetnosti. Če včasih primeša zrnce fantastike, uporablja današnje znanstvene pridobitve in logično razvija miselne, tehnične in znanstvene zanke in uganke do njihovih nujnih, skrajnih posledic. Ko razpreda utopijo, poudarja, da so prejšnje dobe ustvarjale utopije, ki jih je naš čas do kraja uresničil — zakaj bi torej poznejše dobe njegovih ne mogle uresničiti? Če kdo za tako sklepanje ni zrel, krivda prav gotovo ni Feiglova. A četudi odlučimo vso fantastiko, ostane še zmerom zadosti prijetne duševne zabave.

Feiglovih petnajst knjig je pisanih v lepem in čistem jeziku. Znanstvena razglabljanja imajo s širjenjem poljudnoznanstvenih pojmov med širokimi plastmi tudi vzgojen in izobraževalen pomen. Včasih naletimo na dobre nove izraze. Pozna se, da pisatelj oblikovno uživa in mu borba za točen, jasen izraz sladi napore jezikovnega ustvarjanja. S tem uživanjem si je treba razlagati prenekatero besedno igro, ki ustvarja zvočno in miselno zvezo, kjer bi je človek brez Feiglove pomoči ne pričakoval. Če je bilo dovoljeno Shakespearu to besedno igračkanje, zakaj bi Feiglu ne smelo biti?

Življenje ni zmerom resno in tragično. Če se je Feigel oklenil bolj njegove smešne plati, mu tega nihče ne more kratiti. Glavno je vprašanje, ali ima dovolj moči, da te vrednote obrne v sonce in odpahne mnogim pot do njih. Njegove knjige so o tej moči zadostne priče. Na ozemlju, kjer pisatelj živi, ima taka moč še prav posebno ceno.

Andrej Budal

ANTON INGOLIČ: SOSESKA. Slovenska matica. 1939. Naša novejša kmečka proza bi prav za prav bila vredna podrobnejše kritične študije, ki naj bi med drugim poskušala ugotoviti, koliko so naši mlajši pripovedniki zasidrani v tradiciji naše starejše kmečke proze in koliko so preko te tradicije razširili in poglobili idejne in estetske poglede v skladu s sodobno stvarnostjo. Kajti nedvomno je, da ima med vsemi našimi literarnimi panogami kmečka povest še največ tradicije, ki razvoju kakor vsaka tradicija na eni strani škoduje, na drugi pa pozitivno usmerja njegovo pot, saj ga brani pred nepotrebnimi in neplodnimi ekscesi. Kmečko življenje je že po svoji naravi in zakonitosti tako močno zraslo z realnostjo, tako zakopano v zemljo, tako daleč od vsake abstraktnosti, da se je moral dosledno ponesrečiti vsak poskus, ki je hotel temu življenju nadeti kakšno izkonstruirano literarno formo. Zato so se tudi vsi larpurlartistični »izmi« zadnjih desetletij najrajši ognili kmečkim snovem, saj so menda slutili, da bi tako srečanje le prehudo razkrilo njihovo nemoč pred resničnim življenjem. Pravo kmečko povest je ustvaril šele realizem preteklega stoletja in tako ni čudno, če se vsa kmečka beletrija giblje odtlej v mejah realizma. Literarne šole, ki so iskale v iracionalnem in abstraktnem prostor svojega izživljanja, ki jih je zaposljeval predvsem razkroj dekadentne osebnosti in analiza bolne podzavesti, so bile daleč od kmečke realnosti. In tako je povsem logično in razumljivo, da je prerod naše